לב שמואל

מאמרי רוממות

מתוך דברי רבינו הגדול מרן ראש הישיבה

רבי שמואל אויערבאך זיע"א

פרשת וירא

וּמָצָאתָ אֶת לְבָבוֹ נֶאֱמָן לְפָנֶיךָ

מהדורת ביקורת

מתוך הספר "לב שמואל" שעתיד לצאת לאור בעז"ה

אשר יכלול את כל מאמרי רבינו

שנתפרסמו בגליון רוממות - בעריכה מחודשת

*

בהזדמנות זו נבקש מכל מי שיש בידו הערות תיקונים
והוספות על דברי רבינו שהופיעו במאמרי רוממות
לשולחם למייל המערכת b264464@gmail.com על
מנת לקובעם על ספר וחפץ ד' בידינו יצלח להעמיד
הדבר על מתכונתו הראויה

פרשת וירא

וּמָצָאתָ אֶת לְבָבוֹ נֶאֱמָן לְפָנֶיךָ

הקלקול בראשית הבריאה

עומדים אנו בפרשיות המדברות באבות הקדושים. והנה, ביום השישי לבריאת העולם ברא הקב"ה את האדם "הַגָּדוֹל בָּעֲנָקִים" (יהושע יד,טו), שהיה בדרגה עליונה יותר מן המלאכים הגבוהים ביותר שקיימים[1]. אך בשעה החמישית, שעה אחת קודם חצות - כשכבר מתחיל להתנוצץ אור השבת, וממילא החל העולם להתעלות והגיע כמעט עד תכליתו (ליקוטי תורה לאריז"ל בראשית) - עבר על ציווי השי"ת ואכל מעץ הדעת, ופגם והחריב בכל העולמות, ועירב טוב ברע ורע בטוב.

ושורש החטא היה במה שחישב "חִשְׁבֹּנוֹת רַבִּים" (קהלת ז,כט), שרצה להכניס את הרע בתוכו ולהילחם בו מבפנים[2]. ואמנם, מאחר שעדיין לא ניתנה התורה, היה לו

---

[1] רבינו האריך לבאר ולפרט את גודל מעלתו של אדם הראשון, ששורש נשמתו היה למעלה מן המלאכים, והיה כולו רוחני, עד שטעו בו מלאכי השרת וביקשו לומר לפניו קדוש (ב"ר ב,ח). ואף שודאי בבחינה ידועה דרגתו פחותה מן המלאכים, שככלות הכל הוא בריאה בעולם הזה, אבל היה דבוק בחכמה העליונה, שהרי השיג את שער הנו"ן דבינה, המשתייך לחכמה העליונה. ונתעלה לדרגה שעליה אמר הקב"ה למשה שאי אפשר להשיגה - "כִּי לֹא יִרְאַנִי הָאָדָם וָחָי" (שמות לג,כ), ומה שנאמר "וְלֹא קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה" (דברים לד,י), הכוונה למצב שלאחר החטא, שכבר נתקלקלו העולמות - שם לא קם כמוהו, אבל קודם החטא היה אדם הראשון בדרגה גבוהה יותר.

[2] עיין באורך בכל זה ב**לשם שבו ואחלמה** (הדעה ח"ב, דרוש ד ענף כ סימן א).

מקום לטעות, וכמו שכתב **הנפש החיים** (ש"א פכ"ב) שאחר מתן תורה, כיון שלא נתגלו טעמי תורה עד תכליתם, אין לשום אדם רשות להוסיף או לגרוע ממצוות התורה, אולם לאדם הראשון נתגלו טעמי התורה, ולכן היה אצלו מקום לטעות ולחשב חשבונות. אבל למעשה הוא חטא, כיון שזה לא היה כאשר ציוה ה'.

וכיון שחטא אדם הראשון, קלקל ופגם בכל העולמות, ונפל לעולם הזה, ונעשה למציאות אחרת במקום אחר. ואף שהחלק העליון שבו, הנשמה, נסתלקה ממנו טרם שבא לחטוא - הואיל ויש בחינות שבהן לא שייך פגם, ולכן כשהאדם נמשך אחר החומריות, שוב אינו שייך לבחינת הנשמה, וממילא אינה נפגמת בחטא - מכל מקום נעשה פגם נורא בעולמות העליונים[3].

ולזה היתה נצרכת עבודתם של האבות לתיקון החטא, להעלות את העולם ממקום הנפילה שכולו חומריות למדרגה שיהיה ראוי לקבלת התורה, ועל כן נקראו (מיכה ו,ב) "וְהָאֵתָנִים מֹסְדֵי אָרֶץ"[4], כי על מנת שהתורה תוכל לרדת לארץ, צריך להכין את הארץ ולהעלותה.

התחלת התיקון על ידי אברהם

ואברהם אבינו היה הראשון שהחל בתיקון הזה - לגלות את מציאות הקב"ה כאן בארץ, כי עד אז נקרא 'אלקי השמים', ובעבודתו של אברהם אבינו התחיל להיקרא גם 'אלקי הארץ' (ב"ר נט,ח), שהוא עמל להשתייך לתחילת הבריאה, ל"בְּרֵאשִׁית בָּרָא" (א,א), ועל ידי ההתבוננות, שהיא היפך השטחיות, חיפש את בעל הבירה, מקור ההויה וההשפעות, ולא הסתפק בראיית העין השטחית. וזהו גופא התיקון לחטא

---

[3] והוסיף רבינו כי אף שאדם הראשון עשה תשובה קשה, שפירש מן האשה, וישב בנהר גיחון, והיה כל גופו מנוקב ככברה (עיין עירובין יח,ב ופרקי דרבי אליעזר), עדיין נשאר העולם בקלקולו. ואף שלא חטא במזיד, אלא הנחש והאשה הטעוהו, מכל מקום איתא במדרש (ב"ר יט,יב) שאמר 'אכלתי ואוכל'. ואין הכוונה שנתכוון למרוד חס ושלום, אלא שלאחר שהשיג את גודל חטאו סבר שאי אפשר עוד לתקנו, וראה במאמר לפרשת בראשית.

[4] עיין בגמרא (ראש השנה יא,א): 'רבי אליעזר אומר: מנין שבתשרי נולדו אבות? שנאמר ויקהלו אל המלך שלמה כל איש ישראל בירח האיתנים בחג - ירח שנולדו בו איתני עולם'. ופירש **רבינו חננאל** (שם): 'שנולדו בו איתני עולם - הם היסודות'.

אדם הראשון - שהסתכל בחכמת הטבע, במה שהעין רואה, ולא בשורש החכמה. ובכך התחיל אברהם אבינו להעלות את הבריאה.

ואברהם אבינו התחיל ללמד לכל באי עולם על מציאות השי"ת, על ידי שהיה מכניס אורחים ומאכילם, וכפי שביאר **רש"י** על הפסוק "וַיִּטַּע אֶשֶׁל בִּבְאֵר שָׁבַע וַיִּקְרָא שָׁם בְּשֵׁם ה' קֵל עוֹלָם" (כא,לג): 'על ידי אותו אשל נקרא שמו של הקב"ה אלוה לכל העולם. לאחר שאוכלין ושותין, אמר להם: ברכו למי שאכלתם משלו, סבורים אתם שמשלי אכלתם? משל מי שאמר והיה העולם אכלתם'[5].

וכך הוא הנוסח שאנו אומרים בזימון - 'נברך שאכלנו משלו', בלשון נסתר - 'שאכלנו משלו', בלי להזכיר מי הוא, ורק בברכת המזון עצמה אומרים 'ברוך אתה ה"'[6]. וזה כדרך שעשה אברהם אבינו, כפי שכתב רש"י, שבתחילה אמר להם שיברכו 'למי שאכלו משלו', כלומר, שרצה שיתבוננו מעצמם שיש מי שהביא להם את האוכל, ויבינו שעל כרחך אין שום דבר בבריאה בלא בורא שבראו, ומתוך זה הביאם למסקנא: 'סבורים אתם שמשלי אכלתם? משל מי שאמר והיה העולם אכלתם'[7].

נטל עצה על המילה

ולזאת נתנסה אברהם בעשרה נסיונות (אבות ה,ג), כי בעבור תיקון החטא היה עליו לעמוד בכל הנסיונות הקשים הללו ולהראות את אמיתת אמונתו. ואחד הנסיונות היה כשנצטווה על המילה.

---

[5] ועיין מה שכתב **רש"י** (כד,ז): 'אמר לו: עכשיו הוא אלקי השמים ואלקי הארץ, שהרגלתיו בפי הבריות; אבל כשלקחני מבית אבי, היה אלקי השמים ולא אלקי הארץ, שלא היו באי עולם מכירים בו, ושמו לא היה רגיל בארץ'. ועיין עוד ב**אמרי נועם** (ליקוטי הש"ס, חגיגה ב) משמיה ד**הגר"א** שבחינת אברהם היא 'יראה' - להראות לעולם את השגחתו יתברך ואיך שהוא מביט על העולם, וזהו "וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא ה' יִרְאֶה אֲשֶׁר יֵאָמֵר הַיּוֹם בְּהַר ה' יֵרָאֶה" (כב,יד), עיין שם.

[6] א"ה. נראה שמה שעונים ואומרים 'יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם' אין זה מעיקר הזימון.

[7] שכך פועלת אף הכרתו של האדם: תחילה עליו להכיר שיש מי שהביא לו את האוכל, ואחר שמכיר בזה, יכול להוסיף ולהכיר שהקב"ה הוא מקור הכל. וזהו שאומרים בתחילה 'נברך שאכלנו משלו' בלשון נסתר, ואחר כך מברכים להקב"ה, שהוא שהביא לנו.

ובתחילת הפרשה, על הפסוק "וַיֵּרָא אֵלָיו ה' בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא" (יח,א), פירש **רש"י** שממרא הוא שנתן לאברהם אבינו עצה על המילה, ולכן נגלה אליו בחלקו. והיינו, שגם הקב"ה החשיב ל'מעלה' את עצתו של ממרא על המילה, ועל כן נגלה אליו בחלקו.

ובודאי אין הכוונה ח"ו שהיה לאברהם אבינו ספק וביקש עצה אם לקיים את ציווי השי"ת אם לאו[8], שהרי זו כל מעלת האבות, שלא הרהרו כלל אחר דבריו של השי"ת. וכמו שאמר השי"ת למשה רבינו: 'חבל על דאבדין ולא משתכחין' שהאבות לא הרהרו אחר מידותי אף על פי שלא קיימתי להם מה שהבטחתים (סנהדרין קיא,א).

אלא הביאור הוא, דמאחר שכל תפקידו של אברהם אבינו היה לגלות את מלכות השי"ת בבריאה - וכמו שאמרו חז"ל (ב"ר לט,יד) על הפסוק "וְאֶת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְחָרָן" (יב,ה) שאברהם גייר את האנשים ושרה את הנשים, לכן רצה שחבריו יתבוננו במצוות המילה, ויכירו מעצמם שצריך לעשות את ציווי ה', אף שזה היה לכאורה נגד כל מה שלימד בעולם - שמידת הקב"ה להיטיב לבריותיו והוא חפץ בחיים של בריותיו ולא במיתתם - ואילו מעשה זה הרי הוא סכנת נפשות.

וכמו שאמרו חז"ל (ב"ר מב,ח), שאמרו לו ענר ואשכול: 'כבר בן מאה שנה אתה, ואתה הולך ומצער את עצמך?!', 'מה את הולך ומסיים את עצמך בין שונאיך?!'. אך ממרא אמר לו: 'אלקיך שעמד לך בכבשן האש ובמלכים וברעבון, והדבר הזה שאמר לך למול - אין אתה שומע לו?!'.

וכיון שכל עבודתו של אברהם אבינו היתה לגלות את כבודו יתברך כאן בארץ, רצה שיתבוננו בזה ויגידו לו את מה שאמר לו ממרא, ויגיעו ל'קל וחומר' זה מעצמם - שאם הצילו מכבשן האש, ברעב ובמלחמת המלכים, ודאי יעמוד לו גם במילה[9].

---

[8] עיין ב**פירוש הרא"ש** על התורה, וב**דעת זקנים מבעלי התוספות**, וב**חזקוני**, שהקשו מדוע היה צריך אברהם, ראש המאמינים, ליטול עצה על המילה; ועיין עוד ב**שפתי חכמים**.

[9] במקום אחר הוסיף רבינו, שאברהם אבינו חשש שיהיה חילול השם אם ישמעו שכך סיכן את עצמו, ועל זה השיב לו ממרא, שכל העולם יודע שהקב"ה הוציאו מכבשן האש, ואין מה לחשוש ולפחד מחילול השם ח"ו.

עוד ביאר רבינו במקום אחר, שיש לומר שהתייעץ עמהם משום 'דרך ארץ', מאחר שהם היו 'בעלי בריתו' ודרך ארץ להתייעץ עמהם. וכדמצינו אף אצל הכהן הגדול ביום הכיפורים -

"עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי יְרֵא אֱלֹקִים אַתָּה"

ומכל מקום, רק על העקידה כתיב "כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי יְרֵא אֱלֹקִים אַתָּה" (כב,יב), ופירש **רש"י**: שרק מעתה יש לי מה להשיב לשטן ולאומות העולם התמהים מה היא חיבתי אצלך. שאברהם עמד בנסיון אף שהיה דבר שאינו מובן, וכמבואר בחז"ל (רש"י סנהדרין פט,ב ד"ה הנסה) שאמר לו השטן: 'וכי היה לו לאוהבך לנסותך בדבר שהוא תלאה אותך ומכרית זרעך'.

ומבואר בחז"ל שהקב"ה ביקש מאברהם אבינו לעמוד דוקא בנסיון זה, וכמו שכתב **רש"י** (כב,ב): 'קח נא - אמר לו: בבקשה ממך, עמוד לי בזה הנסיון, שלא יאמרו הראשונות אין בהם ממש'.

ועוד נתבאר בענין זה בחז"ל (הובא ברש"י כב,ד): 'ביום השלישי - למה איחר מלהראותו מיד? כדי שלא יאמרו הממו וערבבו פתאום וטרף דעתו, ואילו היה לו שהות להימלך אל לבו לא היה עושה'. ועל ידי האיחור ליום השלישי הראה את עוצם גדלותו: שהיה לו שהות להימלך אל לבו, ובכל זאת עשה רצון ה' בלי להבין - שזהו עיקר הנסיון.

הנסיון הגדול של אברהם אבינו ע"ה הוא נסיון העקידה. ואיתא במדרש (ב"ר מ,ג) שאין הקב"ה מנסה אלא את מי שיכול לעמוד בנסיון[10], ואם כן יש להתבונן: לשם מה צריך את הנסיון, והרי כבר גלוי וידוע לפניו יתברך שהאדם יכול לעמוד בנסיון זה. אלא שעיקר תכלית הנסיון הוא להוציא מן הכח אל הפועל, שזוהי תכליתו של עולם המעשה - שיהא ב'מעשה' ולא רק ב'כח' (עי' רמב"ן כב,א).

"וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ בְּבֹאוֹ אֶל הַקֹּדֶשׁ" (שמות כח,לה), שלא היה נכנס פתאום אלא משמיע קולו קודם שנכנס לקודש הקדשים, מחמת שאין זה מנהג דרך ארץ.

[10] זה לשון המדרש: 'עיקר אוותנטיאה שלו לא היתה אלא בימי דוד, ולא היה ראוי לבא אלא בימי שאול וכו', לפיכך כולם לא באו אלא בימי בני אדם גבורים שהם יכולים לעמוד בהן, ולא בימי בני אדם שפופים שאינן יכולים לעמוד בהן. אמר רבי חייא רבה: משל לזגג שהיה בידו קופה מלאה כוסות ודייטרוטין, ובשעה שהיה מבקש לתלות את קופתו, היה מביא יתד ותוקעה ונתלה בה, ואחר כך היה תולה את קופתו. לפיכך לא באו בימי בני אדם שפופים, אלא בימי בני אדם גבורים, שהן יכולים לעמוד בהם', עכ"ל.

'חבל על דאבדין'

וכאשר גילה אברהם אבינו את מלכות השי"ת בעולם, אז החל התיקון, ואחריו המשיכו יצחק ויעקב, כל אחד בדרך עבודתו. וכאשר בא משה רבינו, אמנם השיג יותר מן האבות, כדכתיב "וָאֵרָא אֶל אַבְרָהָם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב בְּאֵ-ל שַׁדָּ-י וּשְׁמִי הוי"ה לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם" (שמות ו,ג). שהשיג את הגילוי של שם הוי"ה, שהוא גבוה מעל גבוה והוא תכלית הרחמים, ועוד השיג את כל י"ג מידות הרחמים[11].

אולם מכל מקום אמרו חז"ל (שמות רבה ו,ד): 'אמר לו הקב"ה [למשה]: חבל על דאבדין ולא משתכחין! הרבה פעמים נגליתי על אברהם יצחק ויעקב באל שדי, ולא הודעתי להם שמי ה' כשם שאמרתי לך, ולא הרהרו אחר מידותי'. שאף שהשגתם היתה למטה מהשגת משה רבינו, שלא השיגו את שם הוי"ה, מכל מקום בבחינה זו ש'לא הרהרו אחר מידותיו' אמר הקב"ה 'חבל על דאבדין ולא משתכחין', שהאבות הקדושים רצו אחריו כסוסים בין בצעי המים (סנהדרין צו,א), בלא להרהר אחר מידותיו של הקב"ה.

ולכן רק אברהם יצחק ויעקב נקראו 'אבות' (ברכות טז,ב), ובתפילת שמונה עשרה אנו מזכירים 'אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב', כיון שאב מייסד ומטביע את הטבעים בבנו, וכך האבות הטביעו את תכונותיהם בחלבו ובדמו של ה'יהודי', ואנו משתייכים אליהם מצד עצמותנו.

---

[11] והוסיף רבינו, כי מאחר שאברהם אבינו לא השיג את מידת הרחמים, לכן כשגילה לו הקב"ה שעומד להפוך את סדום ועמורה, התחיל אברהם אבינו ללמד עליהם זכות, אולי יש צדיקים בתוך העיר וינצלו מעונשם, וכמו שכתוב "וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם וַיֹּאמַר הַאַף תִּסְפֶּה צַדִּיק עִם רָשָׁע" (יח,כג) - שתבע חסד מצד המשפט. וביאר בזה **הרמב"ן**, שהאבות לא השיגו את שם הוי"ה, וכיון שסבר שמידת הדין נותנת להמית צדיק עם רשע [וכמו ששייך לפעמים, כשניתנה רשות למשחית להשחית שאינו מבחין בין צדיק לרשע, ומכל מקום גם שם אינו עושה מאומה בלא שניתנה לו רשות מהקב"ה], ומכיון שלא השיג את מידת שם הוי"ה, שהוא כולו רחמים, ביקש שלא יספה צדיק עם רשע - שזה שייך לתבוע גם במידת הדין - והתפלל גם שישא לכל המקום בעבורם.

ורק יעקב היה כמעט בדרגתו של משה, שיעקב בא אחר אבותיו אברהם ויצחק, כענק על גבי ענקים, ומשה היה על גביהם. וככל שהדרגה עליונה יותר, הגילוי עליון יותר ויש יותר גילוי של רחמים.

אבל משה רבינו אינו נזכר בתוך ה'אבות', כי הוא לא הטביע את כוחותיו וטבעיו בתוך עם ישראל[12], ונקרא רק 'רבינו', 'רבן של ישראל' - שכל התורה שיש לנו וכל ההשגה שלנו בתורה נובעת ממנו[13]. כי הרב משפיע רוחניות בתלמיד, אבל אינו מטביע בו ממש את תכונות נפשו.

"וּמָצָאתָ אֶת לְבָבוֹ נֶאֱמָן"

והנה, בנסיון העקידה רצה הקב"ה שאברהם אבינו יעקור גם את הטבעים הטובים שבו, כדכתיב "אֶת בִּנְךָ אֶת יְחִידְךָ אֲשֶׁר אָהַבְתָּ" (כב,ב), והיינו שיכלה ויצרף כל דבר חיצוני הקשור לעולם הזה. וכתב בעל ה'קצות' בהקדמה **לשב שמעתתא**[14], שקודם הנסיון כתוב "אֶת בִּנְךָ אֶת יְחִידְךָ אֲשֶׁר אָהַבְתָּ", ואילו אחר העקידה אמר לו המלאך "אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנַּעַר" (כב,יב), ולא אמר "אֲשֶׁר אָהַבְתָּ"; כי אברהם אבינו כבר עקר את אהבתו ליצחק, עד שאין לו שום אהבה אחרת חוץ מאהבת ה'.

ובזה הגיע לתכלית, שעל ידי זה קרא עליו הכתוב "וּמָצָאתָ אֶת לְבָבוֹ נֶאֱמָן לְפָנֶיךָ" (נחמיה ט,ח). דכיון שהאהבה בלב היא אחת, ממילא כל השאיפה וכל הצמאון הם

---

[12] והמשיך רבינו ואמר, כי רק בשחרית של שבת נזכר 'ישמח **משה** במתנת חלקו', וזו הפעם היחידה ששבחו של אדם נזכר בתפילה. והאריך בזה עוד במקום אחר.

[13] והיה מרחיב רבינו לבאר, כי אפילו שלמה המלך החכם מכל אדם, לא השיג כמשה רבינו, וגם יהושע, שהיה התלמיד הגדול, לא הגיע לדרגת רבו, וכמבואר בחז"ל (בבא בתרא עה,א): 'פני משה כפני חמה, ופני יהושע כפני לבנה, אוי לה לאותה בושה אוי לה לאותה כלימה'. ו'אין מקרא יוצא מידי פשוטו' - שבאמת 'אוי לה לאותה בושה, אוי לה לאותה כלימה', וכל מה שהיה ליהושע לעומת משה רבינו הוא כמו הלבנה כלפי החמה.

[14] וכאשר היה רבינו מזכיר את בעל ה'קצות', היה אומר כי אי אפשר להזכיר את רבינו ה'קצות' בלי לקבל פחד פחדים... שאיננו יודעים מי זה ה'קצות'. וכבר האריך במקום אחר בכל פרטי העובדא, איך היה לפני כל שיעור יושב זמן רב ובוכה על עצמו ואומר "וְלָרָשָׁע אָמַר אֱלֹקִים מַה לְּךָ לְסַפֵּר חֻקָּי" (תהלים נ,טז), וכמובן שרק כך יכול היה להיות לנו 'קצות'... וכמו שאני רגיל להזכיר בעניי את דברי **מרן החזו"א**, שאמר שה"לֹא מְאַסְתִּים וְלֹא גְעַלְתִּים" (ויקרא כו,מד) הוא בזה שנתן לנו את ה'קצות' ואת **רבי עקיבא איגר**, ובעניי אני מוסיף את **מרן הגר"ח** ו**מרן החזו"א** זיע"א. אבל איננו חיים מספיק את הפחד - מי זה ה'קצות'...

רק להגיע להידבק בה', להגיע לשורש כל דבר ולעומקו[15]. וכאשר היה אברהם אבינו דבוק כך בהקב"ה, תיקן את מה שפגם אדם הראשון.

'מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי'

וכתב הרמח"ל (דרך עץ חיים) שכל אדם חייב להתבונן, 'ויבקש בלבבו: מה עשו הראשונים אבות העולם שכך חשק ה' בהם? מה עשה משה רבינו, עליו השלום? מה עשה דוד, משיח ה', וכל הגדולים אשר היו לפנינו?'; ואף שאנו רחוקים מהם, שייכת בזה התבוננות.

---

[15] במקום אחר הרחיב רבינו וביאר, שהדברים מבוארים על פי מה שכתב **המהר"ל** בביאור דברי הגמרא (נדרים פא,א): 'על מה אבדה הארץ? דבר זה נשאל וכו', עד שפירשו הקב"ה בעצמו: על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם - שלא ברכו בתורה תחילה'. וביאר המהר"ל, ש'לא בירכו בתורה תחילה' הכוונה שאף שודאי למדו והיו "תֹּפְשֵׂי הַתּוֹרָה" (ירמיה ב,ח), מכל מקום לא ברכו בתורה תחילה, ואני כמעט לא מסוגל להוציא מן הפה את דבריו הנוראים: שמרוב 'אהבת התורה' נשתכחה 'אהבת הבורא' מלבם, שאין מקום בלב לשתי אהבות, כי אין אהבה לשנים - עד כדי שאפילו אהבת התורה היא לפעמים גדולה על חשבון אהבת ה', והדברים נוראים. ואם כן, אברהם אבינו שהוא מידת ה'חסד' וה'רחמים', באהבתו הגדולה לבנו היתה הפרעה קצת לאהבה הגדולה להקב"ה, והיה מוכרח לזנוח לגמרי אהבה זו, ורק על ידי זה השלים את אהבתו להקב"ה. וסיים רבינו: והלואי שנשתייך לדברים.

עוד היה מוסיף רבינו בדברי המהר"ל, כי הדברים נוראים: שדוקא מחמת גודל הדביקות בתורה עצמה, זה יכול להיות סיבה חס ושלום להניח את אהבת ה'. וזו היתה התביעה על אנשי בית שני, שהרי בזמנם נתרבה כח התורה, וכמבואר בפרקי היכלות ועוד, ודוקא זה גרם להם לחסרון שלא ברכו בתורה תחילה. ורבינו היה מעורר הרבה שעלינו להתחזק בענין זה: לזכור את 'נותן התורה', לזכור מהיכן התורה באה אלינו. והיה מזכיר את **הרמב"ם** בפירוש המשנה, שבהרבה מקומות מתחיל לפרש 'אמר הקב"ה' וכו' - שכך צריך לחיות את התורה, שכשלומדים צריך לזכור שזוהי תורת ה'.

ובהזדמנות סיפר רבינו, שבשעה ש**מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל** התחיל שוב את מסכת שבת, שמעו אותו אומר: הקב"ה ברא את העולם בששת ימי המעשה, ואחר כך שבת ביום השביעי, ולכן ציוה אותנו על שמירת השבת, וציוה על ל"ט מלאכות שאסור לעשותן, ואחת המלאכות היא 'הוצאה מרשות לרשות' - ועל זה אומרת המשנה 'יציאות השבת'...

ובמיוחד בימים שאנו קוראים בתורה את הפרשיות של האבות הקדושים, מחויבים אנו ללמוד ממעשיהם - כאשר הקריאה מעוררת יותר שייכות למידותיהם.

ו'חייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי' (תנא דבי אליהו רבה פכ"ה). להכיר את האמת האמיתית, ועל ידי זה לבא לידי יראה ואהבה, כל אחד לפי כוחו, ועל ידי כך זוכים לתורה וחוזר חלילה... ונזכה לקיים את הדברים למעשה, כי הם חיינו - לטוב לנו כל הימים.